

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Є.В. ШУЛЬГА, доктор юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: evshulga2013@gmail.com

Анотація. Забезпечення енергетичної безпеки сьогодні виступає ключовим фактором розвитку економіки будь-якої держави та забезпечення нормального функціонування сучасного суспільства. В першу чергу це стосується держав-імпортерів енергетичних ресурсів, якими є держави-члени Європейського союзу. Однак, попри статус імпортера енергетичних ресурсів, ЄС вдалося впровадити політику забезпечення енергетичної безпеки та прийнявши ряд нормативно-правових актів, внаслідок чого сьогодні тримати перші щаблі економічного розвитку в світі. У першу чергу енергетичної безпеки вдалося досягти внаслідок запровадження диверсифікації природних ресурсів та спонукання до використання альтернативних джерел енергії. Україні будучи також переважно імпортером енергетичних ресурсів потребує вивчення досвіду Європейського Союзу в питаннях правового забезпечення енергетичної безпеки для впровадження їх у власне правове поле. З огляду на це актуальність вивчення особливостей правового забезпечення енергетичної безпеки ЄС для України не викликає сумніву.

Ключові слова: енергетична безпека, правове забезпечення енергетичної безпеки, міжнародне право енергетичної безпеки, енергетичне право, енергетична безпека ЄС

Актуальність.

Ідея створення ЄС не в останню чергу була обумовлена необхідністю власного забезпечення енергетичними та сировинними ресурсами, внаслідок чого були створені енергетичні об'єднання, що поклали основу

майбутньому Європейському Союзу («Treaty establishing...», 1951).

Попри те, що забезпечення енергетичної безпеки є завданням кожної окремої держави-члена ЄС з огляду на ознаку їх суверенітету (Lipkova, 2011), відбувається переміщення вказаної повістки з локальної до наддержавної

компетенції. Справді, навіть сьогодні за умов об'єднання енергетичних ринків Європи, окремі геополітичні аспекти (зберігання, транзит та заміщення) ускладнюють врегулювання енергетичної безпеки на локальному, державному рівні і виносять її на міждержавний рівень ЄС. Тут слід також зазначити, що правове регулювання енергетичної безпеки ЄС пройшло складний і тернистий шлях від переслідування суто економічного інтересу по відношенню до використання енергетичних ресурсів, так і до більш складного явища енергетичної безпеки. З огляду на те, що Україна лише останній час стала на шлях ринкової економіки в нас є шанс не проходити вказаний шлях, а скористатися історико-правовим досвідом ЄС щодо забезпечення енергетичної безпеки.

Метою статті є дослідження особливостей правового забезпечення енергетичної безпеки в ЄС.

Результати.

Розуміючи енергетичну безпеку як надійність поставок в енергетиці, що спрямовані на забезпечення безперебійного фізичного надходження енергоносіїв на ринок за доступними цінами для всіх споживачів приватного сектору та промисловості («Communication From The Commission...», 2008) ЄС прийняв ряд директив, програм та планів щодо спільного енергетичного ринку. Однак з наукової точки зору вказана дефініція є занадто вузькою, адже розкриває її через призму інтересів імпортерів вуглеводню. Що ж стосується експортерів, очевидно, що для них енергетична безпека буде полягати у забезпеченні стабільного попиту на видобуваючі ресурси і належний

рівень їх ціноутворення. На нашу думку вказані характеристики також необхідно враховувати при визначенні енергетичної безпеки.

Розглядаючи основні джерела правового забезпечення енергетичної безпеки ЄС в ретроспективі слід вказати на важливість прийняття установами Договору про створення Європейського співтовариства з вугілля і сталі (1951 р.) та договору про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (1957 р.). Підписання вказаних документів продемонстрували першочерговість енергетичної сфери для Європейських країн та необхідність до забезпечення себе енергетичними ресурсами, що об'єднали кам'яновугільну, залізничну і металургійну промисловість 10 країн Європейського економічного товариства (ЄЕТ) та сприяли розвитку та дослідженню атомної енергетики, створенню спільного ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами та розвитку атомних технологій у мирних цілях в рамках єдиних стандартів безпеки.

Проте, вказані акти переважно стосувалися співпраці держав в енергетичній сфері, про енергетичну безпеку в сучасному розумінні мова почала йти з прийняттям Європейської енергетичної хартії (European Energy Charter) (1991 р.) і Договору та Протоколу до неї (1994 р.) («Concluding Document of the Hague Conference...», 2004). Даними документами визначалися такі основні сфери спільних дій держав-членів ЄС з енергетичних питань: розвиток торгівлі енергетичними ресурсами відповідно до основних багатосторонніх угод, таких як (Генеральна угода з тарифів і торгівлі General Agreement on Tariffs and Trade) та пов'язаних з цією угодою

актів, зобов'язання в ядерній сфері; співробітництво в сфері енергетики; енергоефективність та захист природного середовища.

Поза тим, Хартія проголошувала лібералізацію енергетичного ринку, що полягала поступовій комерціалізації енергетичного сектору, (конкуренції на енергетичному ринку, забезпечення доступу до енергоресурсів та їх видобутку на комерційній основі, рівний доступ до технологій розвідки, видобутку та використання енергоресурсів, фінансову підтримку тощо); ліквідації адміністративних перепон на шляху торгівлі енергоресурсами, задля забезпечення вільного доступу як на глобальному, так і на локальних енергетичних ринках (Мережко, 2002).

Згодом співтовариствоузгодило прийняття Першого енергетичного пакета, що свого роду активізував напрацювання законодавства щодо забезпечення енергетичної безпеки ЄС. Його основу складали наступні документи: Директива 96/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії» від 19 грудня 1996 р. (Directive 96/92/EC) та Директиви 98/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про єдині правила для внутрішнього ринку природного газу» від 22 червня 1998 р. (Directive 98/30/EC). Вони закріплювали такі заходи: підвищення прозорості цін на газ та електроенергію; запровадження різних моделей забезпечення доступу третіх осіб до систем транспортування та розподілення; встановлення правил про поступове відкриття ринків; запровадження правил про роз'єднання вертикально інтегрованих підприємств шляхом роздільного ведення бухгалтерських

рахунків по мережевих та виробничих видах діяльності; регламентацію процедури будівництва нових потужностей в електроенергетичному секторі; закріплення зобов'язань щодо забезпечення ефективного регулювання газового та електроенергетичного секторів (Дегтярев, 2012).

Однак, на заваді реалізації Першого енергетичного пакету стала ціла низка судових рішень Європейського суду («Commission of the European Communities...», 1997), внаслідок чого було прийнято нові акти вторинного законодавства щодо забезпечення енергетичної безпеки в межах «Другого енергетичного пакету». Другий пакет включав в себе чотири акти вторинного законодавства та передбачав більше розмаїття правових та інституційних заходів енергетичної політики ЄС щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу (Директива 2003/55/ЄС) (Directive 2003/55/EC), електроенергії (Директива 2003/54/ЄС) (Directive 2003/54/EC) тощо.

Другий енергетичний пакет створював принципово нове регулятивне середовище для енергетичної сфери ЄС. Зокрема, нововведеннями Другого енергетичного пакета були:

- підсилення захисту прав споживачів;
- спрощення процедури будівництва нових потужностей в енергетичному секторі;
- більш жорсткі вимоги щодо роз'єднання вертикально інтегрованих компаній шляхом запровадження правил юридичного та функціонального роз'єднання;
- встановлення регульованого режиму доступу третіх осіб до транспортної інфраструктури;
- повне юридичне відкриття ринків з 1 червня 2007 р.;

- створення регулюючих органів;
- закріплення механізму компенсаційних виплат операторам систем транспортування щодо транскордонного постачання електроенергії;
- підвищення уваги до питань забезпечення надійності постачання газу та електроенергії (Дегтярев, 2012).

Розвиток зовнішнього напрямку політики енергетичної безпеки ЄС знайшов своє вираження щеу Договорі про заснування Енергетичного Співтовариства від 25 листопада 2005 р. (The Energy Community Treaty, 2006). Активне правове та інституційне будівництво відповідно до цілей та завдань політики енергетичної безпеки ЄС зумовило перетворення кількісних характеристик інтеграційних процесів на якісні характеристики, що виразилося у переході на новий рівень солідарності та інтеграції в сфері енергетики. Нормативно-правове оформлення такого переходу на новий рівень відбулося із підписанням Лісабонського договору до Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) (Договір про функціонування Європейського Союзу, 2010), в якому ст. 194 ДФЄС було запроваджено положення щодо спільної політики ЄС у сфері енергетики. Ця Угода, разом із прийнятими 2009 р. актами Третього енергетичного пакета, складають сучасну правову основу енергетичної політики ЄС та політики ЄС в сфері енергетичної безпеки.

Поступово акцент енергетичної безпеки в праві ЄС став зміщатися в бік відновлюваних джерел. Таким чином було розроблено акти так званого «м'якого права», що мали на меті окреслення проблеми та намітити перспективні шляхи її вирішення на основі розробки спільної стратегії. Такими актами стали Біла та Зелена

книги. Так, у 1997 р. Європейське Співтовариство розробило Білу книгу «Відновлювані джерела енергії: Стратегія і план дій Співтовариства» (Communication from the Commission, 1997). Основним завданням Білої книги було досягнення до 2010 р. мінімального об'єму енергії, що отримується з відновлюваних джерел в 12 %. Це, у свою чергу, мало на меті загальне сприяння збільшенню робочих місць в ЄС, зменшенню залежності від імпорту енергоносіїв та покращенню стану з викидами CO₂.

Європейські країни постійно тримають питання енергетичної безпеки у центрі уваги. У 2005–2006 рр. Європейська комісія розробила «Зелену книгу» з проблем енергетичної безпеки («Green Paper – A European Strategy for Sustainable...», 2006). У ній формулюється завдання суттєвого скорочення використання вуглеводнів, запровадження технологій енергозбереження, розширення географії постачання, вільний ринок енергоресурсів тощо.

Можна зробити висновок, що сучасний стан забезпечення енергетичної безпеки в ЄС не реалізований в повній мірі. Проект Північний потік 2 не дозволяє диверсифікувати постачання енергетичних ресурсів, адже постачальний залишається той самий, і є свого роду монополістом. На нашу думку, для забезпечення демонополізації та диверсифікації постачання енергетичних ресурсів слід відновити роботу над проектом газопроводу «Набукко» з Центральної Азії в ЄС. Однак, з огляду на політико-правові зусилля в ретроспективному аналізі, слід зазначити, що у порівнянні з іншими державами ЄС, на сьогоднішній день досяг максимально можливого результату, який слід брати за основу всім іншим світовим держа-

вам. Відбувається найбільш гармонійне поєднання забезпечення енергетичної безпеки враховуючи екологічні інтереси громадян.

Висновки і перспективи.

Розвиток політики енергетичної безпеки ЄС характеризується дуалізмом її ролі у формуванні самого європейського співтовариства. З одного боку, необхідність розв'язання низки енергетичних проблем була наріжним каменем процесів європейської інтеграції, а, з іншого, формування спільної енергетичної політики стало одним із елементів остаточного оформлення сучасного Європейського Союзу. Шлях правового забезпечення енергетичної безпеки був досить довгим та складним для ЄС, що почався з необхідності забезпечення економічних інтересів в доступній ціні на енергетичні ресурси, що зараз трансформувалося в категорію енергетичної безпеки, що передбачає і екологічну безпеку, забезпечення енергозберігаючих технологій, альтернативних джерел енергії тощо.

Аналіз правового забезпечення політики у сфері енергетичної безпеки ЄС вказує на його поступовий характер та визначення надзвичайно важливих напрямів розвитку, а саме: диверсифікації поставок енергетичних ресурсів, підсилення ролі енергозберігаючих технологій та поширення використання альтернативних джерел енергії.

Список використаних джерел

1. Treaty establishing the European Coal and Steel Community (Paris, 18 April 1951). URL: <http://www.cvce.eu>
2. Lipkova L. a kol. *Evropska unia*. Bratislava: Sprint dva, 2011.
3. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. Second Strategic Energy Review An EU Energy Security And Solidarity Action Plan (2008). URL: <http://eur-lex.europa.eu>
4. Concluding Document of the Hague Conference on the European Energy Charter, as signed at The Hague on 17 December 1991. The Energy Charter Treaty and Related Documents. A Legal Framework for International Energy Cooperation. Brussels: Energy Charter Secretariat, 2004. 223 p.
5. Мережко А.А. Транснациональное торговое право (lex mercatoria). Київ: Таксон, 2002. 464 с.
6. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. Official Journal. L 027. 30.01.1997. P. 0020–0029.
7. Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. Official Journal. L 204. 21.07.1998. P. 0001–0012.
8. Дегтярев К.О. Правовое регулирование либерализации рынков газа и электроэнергетики в Европейском Союзе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право; европейское право». Москва, 2012. 26 с.
9. Commission of the European Communities, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v French Republic, Ireland. 23.10.1997. CURIA, Case-Law. URL: <http://curia.europa.eu/>
10. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC / Official Journal. L 176. 15.7.2003. P. 57–78.
11. Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the

- internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC – Statements made with regard to decommissioning and waste management activities. Official Journal. L 176. 15.7.2003. P. 37–56.
12. The Energy Community Treaty. Official Journal. 20.7.2006. L 198 URL: <http://www.energy-community.org>
13. Договір про функціонування Європейського Союзу. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C83/01). URL: <http://www.minjust.gov.ua/file/23491.PDF>.
14. Communication from the Commission. Energy for The Future: renewable sources of energy. White Paper for a Community Strategy and Action Plan. 26.11.1997. URL: http://ec.europa.eu/energy/library/599fi_en.pdf.
15. Green Paper – A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy {SEC(2006) 317}/ COM (2006) 105 final – Brussels – 8.3.2006. URL: <http://europa.eu/documents>.
5. Merezhko, A.A. (2002). *Transnatsionalnoe torhovoe pravo (lex mercatoria)* [Transnational trade law (lex mercatoria)]. Kyiv: Taksos, 464 (in Russian).
6. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. Official Journal (1997). L 027: 0020–0029.
7. Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. Official Journal (1998). L 204: 0001–0012.
8. Dehtiarev, K.O. (2012). *Pravovoe rehulyrovanye lyberalizatsyy rynkov haza y elektroenerhyy v Evropeyskom Soiuzu* [Legal regulation of the liberalization of gas and electricity markets in the European Union]. Moskva, 26 (in Russian).
9. Commission of the European Communities, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v French Republic, Ireland. 23.10.1997. CURIA, Case-Law. Available at: <http://curia.europa.eu/>
10. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. Official Journal (2003). L 176: 57–78.
11. Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC – Statements made with regard to decommissioning and waste management activities. Official Journal (2003). L 176: 37–56.
12. The Energy Community Treaty. Official Journal (2006). L 198. Available at: <http://www.energy-community.org>
13. Договір про функціонування Європейського Союзу. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Treaty on the

References

1. Treaty establishing the European Coal and Steel Community (Paris, 18 April 1951). Available at: <http://www.cvce.eu>
2. Lipkova, L. a kol. (2011). *Europska unia*. Bratislava: Sprint dva.
3. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. Second Strategic Energy Review An EU Energy Security And Solidarity Action Plan (2008). Available at: <http://eur-lex.europa.eu>
4. Concluding Document of the Hague Conference on the European Energy Charter, as signed at The Hague on 17 December 1991. The Energy Charter Treaty and Related Documents. A Legal Framework for International Energy Cooperation (2004). Brussels: Energy Charter Secretariat, 223.
5. Merezhko, A.A. (2002). *Transnatsionalnoe torhovoe pravo (lex mercatoria)* [Transnational trade law (lex mercatoria)]. Kyiv: Taksos, 464 (in Russian).
6. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. Official Journal (1997). L 027: 0020–0029.
7. Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. Official Journal (1998). L 204: 0001–0012.
8. Dehtiarev, K.O. (2012). *Pravovoe rehulyrovanye lyberalizatsyy rynkov haza y elektroenerhyy v Evropeyskom Soiuzu* [Legal regulation of the liberalization of gas and electricity markets in the European Union]. Moskva, 26 (in Russian).
9. Commission of the European Communities, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v French Republic, Ireland. 23.10.1997. CURIA, Case-Law. Available at: <http://curia.europa.eu/>
10. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. Official Journal (2003). L 176: 57–78.
11. Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC – Statements made with regard to decommissioning and waste management activities. Official Journal (2003). L 176: 37–56.
12. The Energy Community Treaty. Official Journal (2006). L 198. Available at: <http://www.energy-community.org>
13. Договір про функціонування Європейського Союзу. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Treaty on the

- Functioning of the European Union. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union] (2010/C83/01). Available at: <http://www.minjust.gov.ua/file/23491.PDF> (in Ukrainian).
14. Communication from the Commission. Energy for The Future: renewable sources of energy. White Paper for a Community Strategy and Action Plan. 26.11.1997. Available at: <http://ec.eu-ropa.eu/energy>.
15. Green Paper – A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy {SEC(2006) 317}/ COM (2006) 105 final. Brussels, 8.3.2006. Available at: <http://eu-ropa.eu/documents>.
-

Іє. Шулга (2019). Features of the legal providing for energy security of EU.

Law. Human. Environment, 10(4): 167-173. <https://doi.org/10.31548/law2019.04.020>.

Summary. Ensuring energy security nowadays is a key factor in the development of any state's economy and the impediment to the normal functioning of modern society. First and foremost, it concerns the energy importing countries, which are the Member States of the European Union. However, despite its status as an importer of energy resources, the EU has been able to implement a policy of energy security and by adopting a number of regulations, making it the first pillar of economic development in the world today. In the first place, energy security has been achieved through the introduction of diversification of natural resources and the encouragement to use alternative energy sources. Ukraine, as a predominantly importer of energy resources, needs to learn from the European Union's experience in the field of energy security in order to implement them in its own legal field. In view of this relevance of the study of the features of the EU legal security of energy security for Ukraine is beyond doubt.

Keywords: energy security, legal security of energy security, international energy security law, energy law, EU energy security
